

מתווה להרצאה על משפחת בן גוריון

אביגדור גרין וחמשת ילדיו

1. שמות חמשת האחים לבית גרין-בן גוריון
 2. רובנו מכירים את דוד בן גוריון המנהיג, מי שחתם על מגילת העצמאות ב-1948, הנואם חוצב הלהבות, המדינאי הדגול וכו'. כלומר, זה מה שכולם יודעים. (על רקע שלוש תמונות של בן גוריון המנהיג)
 3. אבל לבן גוריון היו גם צדדים נוספים (על רקע תמונת בן גוריון ההוגה, בן גוריון עם אינשטיין, בן גוריון עומד על הראש, בן גוריון בנגב): קלות דעת ושובבות, זאב בודד, נטייה להגות ופילוסופיה.
 4. אני רוצה לספר לכם על בן גוריון האחר: איש המשפחה הרך, המסור, הרגשן, הבלתי אמצעי. ואחד הצדדים היותר רכים שלו היה אחותו ציפורה, סבתא שלי. (על רקע שלושה צילומים של רזיה ודבג). אתם ודאי מזהים את האיש בתמונה. אבל מי זאת היושבת לצידו? זאת אני. והאירוע: מסיבת הבת מצוה שלי בבית סבתי בחיפה. איך זה שבג התפנה לבוא למסיבה שלי? ואסור לשכוח שבשנת 1958 דבג היה ראש ממשלה ושר ביטחון במדינה הצעירה שזה עתה מלאו לה עשר. איך מצא את הזמן לכך? ובכן על זה המפגש שלנו הבורק. על האהבה של דבג לאחותו הצעירה ציפורה. במידה מסוימת הם היו צמד, דומים. כדי לאתר את מקור הקשר המיוחד הזה, עלינו לחזור לפלונסק, עיירת הולדתם.
 5. מייסד השושלת היה צבי אריה גרין. שהיה דמות מיוחדת: על אף שהיה דתי הוא היה בקי בכל כתבי הפילוסופים, מאפלטון ועד שפינוזה וקאנט והרמבם. הוא ידע שלוש שפות והיה חובב ציון נלהב עוד לפני שהיה המושג הזה ציונות. הוא הנחיל לילדיו פתיחות ואופקים רחבים, ידיעת שפות, אהבה לשפה העברית ולתנ"ך וכן אהבה לארץ ישראל. (על רקע הצריף בפלונסק ואולי על רקע שמו ושם אשתו ציפורה)
 6. פלונסק היתה עיירה מיוחדת: (על רקע שני תצלומים של אביגדור) רוב תושביה היו יהודים. היו בה חיי קהילה תוססים, עם כל הפלגנות והסיעתיות המוכרים, רק פה זה התבטא ביתר עוינות בין חסידי גור לבין חובבי ציון. אביגדור גרין, אביהם של חמשת האחים לבית גרין בן גוריון, היה יצוק בדיוק בדמות של אביו צבי אריה: גם הוא היה דמות יוצאת דופן: הוא היה עורך דין לא מדופלם, גם הוא ידע חמש שפות וגם הוא ניחן בפתיחות וברוחב אופקים, וגם הוא היה ציוני נלהב.
- אביגדור היה גבר גבוה, נאה, שניהל בית פתוח לכל. גויים ויהודים פקדו את ביתו: עסקנים ציונים, מבקשי בקשות מהשלטונות שהוא היה כותב את בקשותיהם. אביגדור גם היה אב יוצא דופן. בעוד שאר הצעירים נאלצו לצאת מביתם בחשאי או בגניבה כדי לעלות ארצה, אביגדור עודד את ילדיו לצאת, לרכוש השכלה, ולעלות ארצה. כיוון שידע שפות, עסק בייצוג לקוחות בבית המשפט. הוא היה הראשון שפשט את הלבוש היהודי המסורתי והחליף אותו במעיל כנף

עם צווארון ועניבת פרפר. אשתו שיינדל היתה בתו היחידה של בעל אחוזה, שבנדוניה שלה היו שני בתי עץ. האווירה בבית משפחת גרין היתה כ"ארץ ישראל קטנה".

הוא היה החוליה המקשרת בין התושבים הגויים לבין השלטונות, והרי פולין נשלטה כל פעם על ידי שליט אחר: פעם הרוסים, פעם הגרמנים ולפרק זמן קצר היתה פולין עצמאית. היו לו חמישה ילדים, שלושה בנים ושתי בנות. ולאחר שאשתו שיינדל ילדה את ילדם ה-11 היא נפטרה. בגיל 41 אביגדור הפך לאלמן. דבג התייתם מאמו בגיל 11 והדבר הותיר בו חותם בל ימחה. ציפורה אחותו היתה בת 8. כעבור שנתיים אביגדור נשא אישה שנייה, כדי שתעזור לו לטפל בילדיו. היא הביאה איתה שני ילדים. והיה לה יחס מפלה לילדיו של אביגדור. וככל שהציונות התפשטה ועשתה יותר נפשות, מלחמתם של חסידי גור בה הלכה והחריפה. כמעט כל קהילות פולין נחלקו בן חסידים ומתנגדים. וחסידי גור בפלונסק לא בחלו בשום אמצעים כדי להשתיק את מנהיגי הציונים: הם הלשינו על אביגדור כאילו הוא עוסק בפעילות חתרנית.

7. (על רקע תצלומים של אביגדור וציפורה) אביגדור גם היה אבא מיוחד. הוא שלח את בתו ציפורה ללמוד גננות בברלין, דבר מנוגד לגמרי לנורמה המקובלת. בשנת 1912, כשדוד היה בן 28 וציפורה בת 24, היו לאביגדור שני סטודנטים לתמוך בהם. כי דוד היה באותה עת סטודנט בסלוניקי, הוא חשב ללמוד משפטים בקושטא. וכדי להטעים אתכם מיחסו של דוד לאחותו, כך כתב דוד לאביו מסלוניקי: (על רקע תצלום של דוד הסטודנט עם הטרבוש): "אני מחכה כבר בקוצר רוח לזמן הכניסה. כי אחרי שאיכנס לאוניברסיטה, תוכל לשלוח את הכסף שאתה שולח אלי - לפייגלה...".

8. בברלין פגשה ציפורה סטודנט צעיר לרפואה בשם משה קוריטני. החתונה נערכה בפלונסק בשנת 1914. דוד לא היה נוכח. והוא כותב לאביו: "האם יש תצלום של החתן...".

9. ד"ר קוריטני נשלח ליליסבטגראד שבקרים ושימש שם כמנהל של בית חולים ממשלתי. לציפורה ולד"ר קוריטני נולדו שני בנים - אריה, על שם צבי אריה, סבא של ציפורה, ועמנואל. (תוספת: בשנת 1917 קרו שלושה אירועים חשובים: פרצה המהפכה הרוסית; ניתנה הצהרת בלפור; ודוד התחתן עם פולה מונבז'. יש אומרים שזה קרה בהפסקה בין השיחות על הקמת הגדודים העבריים. מיד אחרי החתונה נפרד מאשתו והתנדב לצבא הבריטי. את בתו הבכורה גאולה לא ראה אלא כשהיתה בת חצי שנה)

10. האסון קרה בשנת 1920. בעקבות המהפכה הרוסית התלקחה האנטישמיות ביתר שאת. ד"ר קוריטני, שמלבד היותו רופא צבאי ממשלתי היה ציוני והקים את סניף מכבי בעיר, נהג להתבדר בתום יום עבודה במשחק שח עם קולגה שלו, רופא יהודי. באותו לילה הצטרף למשחק שלהם באופן מפתיע רופא גוי. סיפור הכיסוי שניתן לסבתי מאוחר יותר היה שהגוי היה שיכור. שיכור או לא, הוא שלף את אקדחו וירה בד"ר קוריטני. זה היה בליל סערה וכפור בחודש דצמבר. באמצע הלילה מישהו התדפק על הדלת של סבתא שלי. הודיעו לה שבעלה נפגע. היא רצה מהר לקליניקה שלו והנה חייל שומר על פתח הדלת ומונע ממנה לגשת אל בעלה. היא פרצה את המחסום וראתה את בעלה ללא רוח חיים.

11. (על רקע ציפורה והבנים) בדרך לא דרך הצליחה ציפורה להגיע לפלונסק, אל בית אביה. תחילה ברחה לרוסטוב, אל קרובי בעלה, אחר כך הצטרפה כמלווה משלחת של פצועים, אחר כך שיחדה מישהו, תנועת הרכבות היתה כרוכה בסכנת נפשות. פולין היתה עצמאית באותה עת ולא היה מעבר חופשי בין רוסיה לפולין. ציפורה לא ידעה מה לעשות וממה להתפרנס. במר ליבה, היא פונה אל אחיה דוד, באותה עת מזכיר ההסתדרות. והוא עונה לה במכתב נרגש: "ציפורה חמדת לבי..."
12. ב-1923 הגיעו ציפורה ובנה אריה לארץ ישראל. למה בלי עמנואל? משום שבבריה שלהם מרוסיה, במעבר בין הרכבת, בירידה מאחת מהן אריה, אבי, נפצע ברגלו והפך נכה. אבא היה מאושר לבלות את ימיו בגן עצי הפרי של סבא אביגדור, בעוד סבתא מתרוצצת בין הרופאים בקשר למצב הרגל שהחמיר. אחד הרופאים בוורשה אמר לה שהמרפא היחיד הוא השמש של ארץ ישראל. ולאחר שדוד שלח לה את הסרטיפיקט היא החליטה לעלות רק עם בנה אריה. החלטה זו שלה התבררה כגורלית, גם לה וגם לבנה עמנואל. שניהם שילמו עליה מחיר יקר. (על רקע תמונה משפחתית: ציפורה ואריה מתאחדים עם משפחת דוד ופולה)
13. כעבור שנתיים, ב-1925, הגיעו ארצה אביגדור והנכד שלו עמנואל, הדוד שלי. האח של אבי. ושוב הצטלמו כולם יחד. מתי אנשים הצטלמו אז - כשמישהו מהמשפחה נסע, נפרד מהם, או הגיע. דבג היה אז מזכיר ההסתדרות, והוא סידר לאביו משרה כמנהל חשבונות של סולל בונה. איפה אשתו השנייה של אביגדור? הוא השאיר אותה שם. אותה ואת ילדיה. סבתי התחתנה בינתיים עם בעלה השני, זמר האופרה אריה פרידמן לבוב, שהיה נמוך, כמה מופלא, כמו בן גוריון. והבית של סבתא בחיפה התמלא צלילי מוזיקה. סבתא ניהלה בית פתוח ברוח הבית הפתוח של אביה אביגדור, עסקנים מפלגתיים, פצינטיים, סטודנטים למוזיקה, זמרים מחו"ל, כולם פקדו את הבית של סבתא בחיפה.
14. היחיד שלא השתלב היה עמנואל, בנה הצעיר, אותו השאירה בילדותו בפלונסק. עימנואל דודי היה גבר ברוך כשרונות. הוא היה עילוי. בגמר התיכון למד שלוש שנים בבצלאל והיה צייר מחונן. במלחמת העולם השנייה התנדב לצבא הבריטי והיה קצין בליסטי. בתום השירות הצבאי למד שלוש שנים היסטוריה ופיזיקה באוניברסיטה העברית, כשסבתא שלי מממנת את לימודיו ואת קיומו. הוא היה גבר יפה תואר, נשים סבבו אותו, אבל הוא לא התמיד עם אף אחת לאורך זמן. את חייו הקדיש לתעופה ופירסם שישה ספרי מדע על טייס ותעופה. וכמה שהיה מוכשר, תמיד היה מלא טענות כלפי סבתא והתיחס אליה באי כבוד, תמיד בצעקות ובטענות. בגיל 63 הוא נפטר מהתקף לב. מעולם לא התחתן ולא הוליד ילדים.
15. ונחזור לפלונסק, אל אברהם, הבן הבכור של אביגדור, אחיו הבכור של דוד. אברהם היה עוף מוזר. הוא היה הדתי היחיד בין האחים. מכיוון שלא היה לו מקצוע או משלח יד, הוא הקדיש את עיתותיו להוכחת הרעיון שהדת והציונות יכולים לגור יחד. הוא היה נואם בחסד,

ולמרות שהיה חרדי, היה לוחם קנאי למען הציונות. מלחמה אחת היתה לאברהם גרין בחייו: להוכיח שהדת והחיים הולכים יחד. אויביו המרים היו חסידי גור. מלחמתם בציונות היתה מלחמת חורמה. והם רדפו את אברהם גם בפלונסק וגם מאוחר יותר בארץ ישראל. המחלוקת הזאת חצתה קהילות ומשפחות וגרמה לקרע נורא בתוכן. כואב את הקרע הנורא שמפורר קהילות וחוצה משפחות, אברהם מחליט להיפגש עם הרבי מגור, כדי להסביר לו את מהות הציונות. בגיל 24 אירגן אברהם משלחת של רבנים ציונים לנסוע אל הרבי מגור. אלא שכאשר הם הגיעו, כל חסידי העיירה והעיירות הסמוכות היו כמרקחה: "פלשתיים עליך, שמשון. רבנים ציונים בגור!"

ב-1902, מאוכזבים מהפגישה עם הרבי מגור, הקימו הרבנים הציונים את תנועת "המזרחי". אברהם בן ה-24 היה מזכיר הסניף בפלונסק. בהיותו ציוני כה נלהב, איך זה שהוא עלה ארצה אחרון, רק ב-1934?

ובכן, בתו של אברהם, שיינדל, היתה צעירה יוצאת דופן. היא היתה נכדתו האהובה של סבא אביגדור וגרה איתו בצריף שלו. שיינדל היתה יפהפיה חריפת שכל ודעתנית ולאחר שעלה ארצה והפך למנהיג פועלים, חזר בן גוריון והפציר בה לעלות ארצה ולהשתלב בהנהגה הפועלית. הוא העריך ששינדל עולה בכישוריה על גולדה. אולם שיינדל בכלל לא חשבה לעלות ארצה. היא התאהבה דווקא בבונדאי, בחור בשם תנחום, והלכה אחריו. אנשי הבונד התנגדו כידוע לציונות. הם האמינו בהתערות בקרב הגויים, ובפתרון מעמדי לבעיות הלאום. אברהם וטובה דחו את עלייתם משנה לשנה כי לא רצו לעלות בלעדיה. ובכל זאת הם לא יכלו להמתין יותר והם עלו ארצה בשנת 1934. עם בואו ארצה שוב התכנסה המשפחה לצילום משפחתי.

16. 1942 היתה שנה הרת גורל. במאי של אותה שנה נפטר אביו של בן גוריון בתל אביב בגיל 86. אבל הוא לא היה בלוויה. היכן היה? באותו חודש התקיימה ועידת בילטמור בניו יורק. בוועידה זו הוחלט שהמטרה של הציונות היא הקמת מדינה לעם היהודי. האם ידע על ממדי השואה? בחודש נובמבר אותה שנה נשלחו 12 אלף יהודי פלונסק והסביבה לאושוויץ, ביניהם גם שיינדל, בעלה תנחום, ובנם הקטן יעקב. כאשר טובה, אמה של שיינדל, שמעה על מות יקיריה היא יצאה מדעתה, נפלה למשכב, ולא קמה יותר. כעבור שנתיים, בשנת 1944, היא נפטרה. הכאב בעקבות מות אשתו ובתו היה קשה מנשוא. אברהם לא סלח לרבי מגור ולחסידיו על שלא אמרו ליהודים את האמת ולא התריעו על הסכנה המתקרבת. את זעמו וכאבו הביא אברהם לביטוי בחוברת בשם "יקוב הדין את ההר", שבה הוא מאשים את האדמו"רים על שלא עוררו את היהודים לעלות ארצה בעוד מועד. ובעקיפין הוא מאשים אותם במותן של שיינדל בתו ושל טובה אשתו. החוברת, על 24 עמודים, נכתבה בדם לבו. בתגובה, אספו חסידי גור את כל העותקים מן הקיוסקים של תל אביב. ויותר מכך: בשבת אחת במהלך שנת הירוציט לאשתו טובה, הגיע אברהם להתפלל כמנהגו בבית הכנסת הגדול שברחוב אלנבי בתל אביב. בריונים מחסידי גור התנפלו עליו בסמטה שמאחורי בית

הכנסת והיכו אותו מכות נמרצות. כעבור מספר חודשים הוא נפטר. כלומר, מה שלא הצליחו בפלונסק - להשתיק אותו - עלה בידם בארץ ישראל. בתעודת הפטירה שלו נאמר שנפטר מסרטן. כך גם כתוב בהספד לזכרו בספר פלונסק שראה אור בשנת 1965. ואיך הגיב בן גוריון על מות אחיו? הוא אמר שאברהם נפטר מעוגמת נפש עקב היחס המשפיל של החסידים כלפיו. אולי בתגובתו זאת ביקש בן גוריון לטשטש את האלימות הקיצונית שנקטו בה חסידי גור. אברהם נפטר שנה לאחר מות אשתו טובה.

17. שלוש טרגדיות פקדו אפוא את משפחת בן גוריון: הרצח של ד"ר קוריטני, סבא שלי שלא היכרתי; מותם של שיינדל ובעלה תנחום ובנם הקטן בשואה; ומותו של אברהם בידי חסידים בריונים בתל אביב. אחת נגרמה עקב אנטישמיות ברוסיה ואחת עקב אנטישמיות של הגרמנים ואחת עקב שנאת אחים. זהו סיפור מצד אחד על הראייה מרחיקת הלכת של חלק מהאנשים ועל העיוורון של אנשים אחרים. זהו סיפור על דור שנאלץ להחליט החלטות הרואיות, לעשות בחירות גורליות.

אח נוסף שמו מיכאל, מכל. בפלונסק היה רוכל של סדקית ומכשירי כתיבה ובזה עסק גם בארץ. כל חייו בארץ התפרנס מקיוסק למכשירי כתיבה וממתקים בשד' נורדאו בתל אביב. הוא אמר לדוד אחיו שזה הדבר היחיד שהוא יודע לעשות, אז בן גוריון סידר לו שיהיה ספק מכשירי הכתיבה לועד הפועל של הסתדרות. הוא לא למד ולא התבלט בכלום. גם לא נמשך לפעילות ציבורית. הוא חי את חייו בצניעות, אפילו בצמצום. לפני הנסיעה שלי לכאן נפגשתי עם מרים בתו של מכל, והיא אמרה שלא היה קשר בין אביה לאחיו דוד.

18. פתחתי את המפגש הזה באמירה שציפורה היתה אחותו האהובה של דוד. עדות לכך היא בזה שרצה המקרה שדוד לא היה בלוויה של אף אחד מאחיו, אלא רק בלוויה של ציפורה בשנת 1965. פעמיים ביקר דוד בקיבוץ בית השיטה: פעם אחת בחתונה של אחי, הנכד הבכור של ציפורה, בשנת '64, ושנה לאחר מכן, בלוויה של ציפורה. לא היה לו קשר עם אף אחד מאחיו, אלא עם ציפורה. עובדה שהיה גם בבת מצווה שלי וגם בחתונה של אחי. עם ציפורה היה לו קשר חם ואוהב ורצוף. בתמונה נראה דבג מוקף בני משפחה של ציפורה.

19. מה שצבי אריה גרין הוריש לצאצאים שלו הגיע עד אלינו: זה הפתיחות לעולם, הצמא לידע ולהשכלה, הכישרון לשפות, ואהבת העברית והתנך. זה עבר עד אלינו, דור חמישי. ועד הילדים שלנו. ואפילו המשחק המסוים שהיה משחק עם דוד נכדו, שהיה מושיב אותו על ברכיו והיה אומר מילה בת הברה אחת שדוד היה צריך להמשיך - גם את המשחק הזה אבא שלי שיחק איתנו.

20. בילדותי הייתי מודעת לכך שאני שייכת לאצולה של ההתישבות העובדת, אבל לשייכות הזאת לא היה צמוד שום רכוש או נכסים כלשהם. לא היו לנו כל נכסים אלא רק נכסי רוח. גם בן גוריון לא צבר שום נכסים, אלא הסתפק בנכסי הרוח. ובעשייה. מה שהוא

קיבל, זה מה שהיה לו. שלא כמו משפחות מיוחסות אחרות, אין לנו נכסים חומריים אלא רק נכסי רוח. זה מה שמאפיין את המשפחה שלנו עד היום. והעשייה.

21. מצריף לצריף: אחרי כמעט מאה שנה, חזר בן גוריון לצריף של אביו. בגיל 80 החליט בן גוריון לעזוב את תל אביב ולעבור לשדה בוקר. הוא לא התיעץ עם פולה ולא שאל לדעתה. הוא פשוט נסע. השאיר אותה לבד. ונסע לשדה בוקר. שם התגורר בצריף. ארגון בני ברית רצו לגאול אותו ממחיי הצמצום, והחליטו לבנות לו מבנה מפואר בסמוך לאחוזת הקבר של פולה. הבנייה ארכה חמש שנים. לבסוף, כשבן גוריון הוזמן להביע את התרשמותו, הוא נכנס ומייד יצא ואמר שכראש ממשלה הוא לא יכול להרשות לעצמו לגור במבנה כה מפואר, וחזר לצריף שלו. שם התגורר עד שנפטר בשנת '73.

22. כשחוקרים את דמותו של מישהו, פתאום צצים קישורים ואספקטים חוזרים. עמוס, בנו של דבג, נפצע בעת שירותו בצבא הבריטי במלחמת העולם השנייה. הוא שכב בבית חולים צבאי בלונדון וטופל על ידי אחות גויה בשם מרי. ופתאום אני נזכרת שגם פולה אשתו של דוד היתה אחות. כשאמרו לדוד שעמוס התחתן עם אחת "לא משלנו" הוא אמר "אוי ווי". אבל כשאמרו לו שהיא גויה, רווח לו. "העיקר שלא התחתן עם קומוניסטית", הפטיר. היו אלה אפוא זמנים קשים. אנשים נאלצו להחליט החלטות הרואיות, ולעשות בחירות גורליות.